

İşârî Tefsirlerde Hz. Nûh*

Selim Çakıroğlu** Süleyman Derin***

Öz

Kur'an'ın üçte ikisini oluşturan kıssalar arasında peygamberlere ait anlatımlar önemli bir yer tutmaktadır. İbret ve nasihat dolu muhtevaya sahip olan peygamber kıssaları, bu yönü ile tefsirlerde detaylı yorumların yapılmasına imkân tanımıştır. Kıssaların ibret ve nasihat dolu içeriğinden süfiler de istifade etmişler; tasavvuf klasiklerinde ve işârî tefsirlerde tasavvufî hayata dâir pek çok ilke ve uygulamanın örneğini özellikle peygamber kıssalarından çıkarmışlardır. Bu makalede Hz. Nûh peygamberin Kur'an'da zikredilen kıssası işârî tefsirler bağlamında incelenecektir. Kur'an'ı yorumlamaları bakımından işârî tefsirler kendine özgü metodolojisi ile tefsir ve te'vilden ayrılmaktadır. Bu metodun temelinde akıl ve naklin dışında keşf ve ilhâma dayalı olarak elde edilen bilgiler vardır. Burada makalenin sınırları içinde süfilerin Hz. Nûh kıssası ile ilgili âyetler hakkındaki yorumları belirlenmeye çalışılacaktır. Konunun tasavvuf düşüncesindeki seyrini görmek için öncelikle Hz. Nûh'un tasavvuf klasiklerinde nasıl ele alındığı üzerinde durulacaktır. Daha sonra meşhur işârî tefsirlerden hareketle süfilerin Hz. Nûh ve kıssası ile ilgili âyetlere getirdiği yorumlar tespit edilecektir. Böylece İslâm ilim geleneği içinde Hz. Nûh kıssasına dâir yorumlara süfilerin yaptığı katkı ortaya çıkarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Nûh, Tûfan, İşârî Tefsir, Kıssa, Seyr ü Sülûk

* Bu makale, "Tasavvufî Tefsirlerde Ülü'l-Azm Peygamberler" isimli doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021). This article is extracted from doctorate dissertation entitled "The Major Prophets in Sufi Exegesis" (Marmara University, Institute of Social Science, İstanbul, 2021).

** Öğretim Görevlisi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı, selim.cakiroglu@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7622-7891

*** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı, suleyman.derin@marmara.edu.tr

Prophet Noah in Sûfî Tafseer

Abstract

Among the stories that make up two-thirds of the Quran, the story of the *ul azm* prophets have an important place. Sufis also benefited from the exemplary and advice-filled content of the stories of the Quran. In this article, the stories of the prophet Noah in the Qur'an will be examined in the context of the *ishari tafseer*. In terms of their interpretation of the Qur'an, Sufi commentaries differ from *tafsir* and *ta'wil* with their unique methodology. On the basis of this method, there is information obtained based on discovery and inspiration beside reason and transmission. Here, within the limits of our article, we will try to determine the approach of the sufis to the stories in the Qur'an in the context of the story of Noah. In order to see the course of the subject in sufi thought, first of all, how Noah is addressed in sufism classics will be emphasized. Later, the interpretations of prominent *ishari* commentaries on the verses about Noah and his story will be recorded. Thus, the contribution of the sufis to the interpretations of the story of prophet Noah in the tradition of Islamic sciences will be revealed.

Key Words: Noah, Flood, *Ishari* Commentary, Parable, *Sayr as-Sulûk*

النبي نوح في تفاسير إيشارية

الملخص

من بين القصص التي تشكل ثلثي القرآن ، تحتل روايات الأنبياء مكانة مهمة . كما استفاد الصوفيون من محتوى العبرة و التصيخة للقصص . وضعوا العديد من الأمثلة على المبادئ والممارسات المتعلقة بالحياة الصوفية في كلاسيكيات الصوفية والتفاسير الإيشارية . في هذا المقال ، سيتم فحص قصة النبي نوح المذكورة في القرآن إنطلاقاً من التفاسير الإيشارية . من حيث تفسيرهم للقرآن ، تختلف التعليقات الإيشارية عن التفسير والتأويل بمنهجيتهم الفريدة . على أساس هذه الطريقة ، هناك معلومات تم الحصول عليها بناءً على الاكتشاف والإلهام بالإضافة إلى السبب والانتقال . هنا ، ضمن حدود المقال ، سيتم تحديد منح الصوفيين للآيات المتعلقة بقصة نوح . من أجل رؤية تطور الموضوع في الفكر الصوفي ، أولاً وقبل كل شيء ، سيتم التأكيد على كيفية التعامل مع نوح في كلاسيكيات الصوفية . بعد ذلك ، بناءً على التفاسير الإيشارية الشهيرة ، سيتم تحديد التعليقات التي أدلى بها الصوفيون للآيات حول نوح وقصته . وهكذا ، سيتم الكشف عن مساهمة الصوفيين في تفسيرات قصة نوح في تقاليد العلوم الإسلامية .

الكلمات المفتاحية: نوح، طوفان، تفسير إيشاري، قصة لسير والسلوك

Giriş

Hz. Nûh (a.s.), Kur'an ve hadislerde geniş bir şekilde tanıtılan ve "ülü'l-azm" olarak nitelenen peygamberlerden biridir. Kur'an'da kırk üç yerde ismi zikredilmekte ve yirmi sekiz sûrede hakkında bilgi verilmektedir. Adını taşıyan yetmiş birinci sûre tamamı ile onun tevhid mücadelesini ele alır. Kur'an'da yalnızca nübüvvetle görevlendirildikten sonraki hayatına yer verilir. Kavminin cezalandırıldığı tûfan hâdisesi Nûh tufanı şeklinde ona nisbetle anılır.¹ İslâm geleneğinde özellikle Şia'da Allah'ın tufanda onu kurtarmasından dolayı "Neciyyullah" vasfı ile nitelenir.² Hz. Nûh'un, kavmini tevhide döndürmek için verdiği mücâdele Hûd, Nûh, el-A'râf, el-Mü'minûn, el-Kamer ve eş-Şuarâ sûrelerinde tafsilatlı bir şekilde anlatılır.³ Tamamı onun kıssasını ihtiva eden Nûh sûresi, baştan sona sadece bir peygamberin kıssasının yer aldığı yegâne sûre olma vasfını haizdir.⁴ Kur'an'da onunla ilgili yer alan konular dokuz yüz elli yıl yaşaması, peygamber olarak gönderilişi, kavminin davetini inkârı, onların eziyetlerine karşı gösterdiği sabrı, inkârcıların tufanla boğulup cezalandırılması, îman etmeyen oğlu ile arasında geçen diyaloglar ve Allah'ın emri ile yaptığı gemiye binen inananların kurtulması başlıklarından oluşur.⁵

¹ Ömer Faruk Harman, "Nuh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 33/224.

² Harman, "Nuh", 33/227.

³ Muhammed Fuâd Abdülbâki, *el-Mu'cemu'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim* (Kâhire: Dâru'l-Hadis, 1988), 892-893. Nûh (a.s.)'ın adının ve kıssasının geçtiği sûre ve âyetler şunlardır: el-Kamer (37/9-16), Meryem (44/58), eş-Şuarâ (47/105-122), el-İsrâ (50/3), Yûnus (51/71-73), Hûd (52/25-49), el-En'am (55/84) es-Sâffât (56/75-82) el-Mü'min (60/5-6, 31), eş-Şurâ (62/13), Nûh (71/1-28), İbrâhîm (72/9), el-Enbiyâ (73/76-77), el-Mü'minûn (74/23-31), Hâkka (78/11-12), el-Ankebût (85/14-15), el-Hac (88/42), Âl-i İmrân (94/33), el-Ahzâb (97/7), et-Tahrîm (106/10), el-Hadîd (112/26), et-Tevbe (113/70)

⁴ M. Kâmil Yaşaroğlu, "Nûh Sûresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 33/231.

⁵ Allah'ın kendisine bir gemi yapmayı emretmesi ile ilişkili olarak İslâm tarihi kaynaklarında marangoz olduğu zikredilen Hz. Nûh'un Allah'ın emri üzere ağaç dikip yetmişmiş olan ağaçlardan gemiyi nasıl yaptığı ayrıntılı bir şekilde anlatılmasının yanı sıra geminin detaylarına dâir bilgiler de yer alır (bk. Sa'lebi (ö. 427/1035), *Arâisu'l-mecâlis* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 55; Âsım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (Ankara: TDV Yayınları, 2014), 1/95-96). Tûfanın nasıl gerçekleştiğine dâir ayrıntılı bilgiler de veren kaynaklar yeryüzünün tamamen veya bölgesel olarak su ile kaplanarak Hz. Nûh ve onunla birlikte gemiye binenler dışında herkesin helâk olduğunu aktarırlar (bk. Sâ'lebi, *Arâisu'l-mecâlis*, 58). Tûfan sonrası geminin Cûdi dağına oturduğunu tarihi ve Kur'anî bilgilere göre nakleden tarih ve tefsir kitapları, Hz. Nûh'un Recep ayının ilk gününde gemiye bindiğini ve Muharrem ayının onunda Aşûre günü gemiden indiğini İbn Abbas'dan rivayetle naklederler. bk. Muhammed b. Cerir et-Taberî (ö.310/923), *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vili 'âyi'l- ur 'ân*, thk. 'Abdullah b. 'Abdilmuhsin et-Türki

Bu makalede, nasları yorumlama metodu bakımından İslâm ilim geleneğinde farklı bir tarz ortaya koyan sûfilerin, Hz. Nûh kıssasından bahseden âyetlere dair yorumlarının ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Sûfî müelliflerin tasavvuf klasiklerinde Hz. Nûh'a nasıl yer verdiğini tespit etmek, konunun tasavvufî düşüncedeki seyrini göstermesi bakımından önemlidir. Bu nedenle burada öncelikle tasavvuf klasiklerinden hareketle Hz. Nûh incelenecek, daha sonra da işârî tefsirlerde Hz. Nûh kıssasına dâir yorumlar üzerinde durulacaktır. Konu hakkında dar bir çerçevede yazılmış bir makale olmakla birlikte⁶, bizim araştırmamız önde gelen işârî tefsirleri büyük ölçüde kapsayacağından sûfilerin düşüncesini tam olarak ortaya koymanın yanı sıra konunun daha geniş bir perspektiften görülmesine imkân verecektir.

1. Tasavvuf Klasiklerinde Hz. Nûh (as)

İlk dönem sûfî müellifler, genel itibarıyla Hz. Nûh'a ve kıssasına tasavvufî hal ve makamları îzahın yanı sıra bazı ahlâkî meziyetleri açıklama bağlamında yer vermişlerdir. Bu çerçevede Sülemî, diğer bâzı peygamberlerle birlikte Hz. Nûh'u fütüvvetle irtibatlandırmış ve fütüvvet nuru üzerinde parlayan biri olarak vasfetmiştir.⁷ Hücürî onu, zühd makamına sahip bir peygamber olarak nitelerken,⁸ Gazzâlî, dünya karşısında zâhidâne bir tavır sergilemenin önemini vurgulamak için Cebrâil ile arasında geçen diyaloglarına yer vermiştir.⁹ Mevlânâ,

(Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001), 12/419; Sa'lebî, *Arâisu'l-mecâlis*, 58. Ayrıca İslâm tarihi ve tefsir kaynaklarının Hz. Nuh ve Tûfanı ile ilgili Abdullah İbn Abbas'dan naklettikleri rivâyetlerin değerlendirmesi için bk. Hüseyin Güneş, "Temel İslâm Tarihi Kaynaklarında Geçen İbn Abbas Rivâyetleri Bağlamında Nuh Tûfanı", *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri*, ed. Hamdi Gündoğar vd. (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014), 33-43; Hz. Nuh ve Tûfan ile ilgili hadislerin genel bir değerlendirmesi için ayrıca bk. Necmeddin Şeker, "Hz. Nuh (as) ile İlgili Hadislerin Değeri ve Yorumu", *III. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, ed. Oktay Belli (İstanbul: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, 2011), 504-511.

⁶ Mahmut Esat Erkaya, "İşârî Yorumlarda Nuh Kıssası", *1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi Bildiriler Kitabı*, ed. Hayrullah Kahya (Elazığ: Asos Yayınları, 2018), 99-107. Söz konusu makalede sadece Bursevî'nin *Rûhu'l-beyân*'ındaki yorumlara temas edilmiş, diğer işârî tefsirlere yer verilmemiştir. Ayrıca, konunun tasavvuf düşüncesine yansımalarına hiç değinilmemiştir.

⁷ Muhammed b. Hüseyin Sülemî, *Kitâbü'l-fütüvve*, thk. İhsan Zünnün es-Sâmîrî - Muhammed Abdullah el-Kadhân (Ammân: Dâru'r-Râzî, 2001), 3.

⁸ Hücürî, *Keşfü'l-mahcûb*, çev. İ'sâd Abdülhâdî Kandîl (Kahire: el-Meclisü'l-A'lâ Li's-Sekâfe, 2007), 2/616.

⁹ Gazzâlî, Cebrâil'in, "Dünyayı nasıl buldu ey peygamberlerin en uzun yaşayanı?" diye sormasına karşılık Hz. Nûh'un, "Birinden girip diğerinden çıktığım iki kapılı han." dediğini

Mesnevî'nin değişik yerlerinde Hz. Nûh'a ve kıssasına atıflar yapmış ve onu fenâ fillah mertebesine ulaşmış bir Hak eri olarak nitelemiştir.¹⁰ Oğlu Ken'ân ile arasında geçen olayı ve onun Hakk'a niyâzını hikâye üslubu içinde anlatarak tasavvufî ve ahlâkî esaslar çıkarmıştır.¹¹ Ona göre Nûh'un gemisi peygamberler ve onların vârisleridir. Kurtuluşa ermek isteyen onlardan yüz çevirmemelidir. Tûfan hakikat denizidir, kendi akıl dağına güvenenler bu denizin altında kalırlar. Ken'ân sîretinde olanlar, Nûh'un gemisine binme yerine maddî dağlara güvenirler ve helâk olup giderler.¹²

İbnü'l-Arabî, *Fusûsu'l-hikem*'de her birini bir hikmet ile irtibatlandığı peygamberlerden Hz. Nûh'a yer verdiği Fass'da onu tenzihî hikmet ile irtibatlandırmıştır. Davetini ve kavminin ona verdiği karşılığı "tenzih" ve "teşbih" kavramları çerçevesinde incelemiştir.¹³ Ona göre Allah'ı bilme hususunda tek başına tenzih sınırlama ve daraltma olduğu gibi teşbihî yaklaşım da sınırlama ve daraltma içerir. Bu nedenle gerçek anlamda Hakk'a ârif olmak için tenzih ve teşbihi birleştirmek gerekir.¹⁴ Allah'ın tenzihî ve teşbihî vechesi olması nedeni ile bu ikisini tevhid etmeyen her mârifet tek taraflıdır. Hz. Nûh'un daveti de tenzih ön plana çıktığı için tek taraflı olmuştur. İbnü'l-Arabî'ye göre Hz. Nûh'un davetine olumsuz yanıt verilmesi davetinde tenzihin baskın olmasından dolayıdır. Daveti, tenzih ve teşbihi birleştiren bir muhtevada olmadığı için kavmi icâbet etmemiş, aksine onların daha da uzaklaşmasına sebep olmuştur. Onların verdiği olumsuz karşılık, Nûh 7. âyetin¹⁵ delâlet ettiği üzere sözlü değil eylem

nakleder. bk. Ebû Hâmid Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, thk. Heyet (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2011), c. 6, s. 20.

¹⁰ Mevlânâ Celâledîn-i Rûmî, *Mesnevî*, çev. Veled İzbudak (İstanbul: Meb Yayınları, 1995), 1/251.

¹¹ Mevlânâ, *Mesnevî*, 3/105-106.

¹² Mevlânâ, *Mesnevî*, 4/259.

¹³ Tenzih ve teşbih konusunu Nûh Fassına tahsis eden İbnü'l-Arabî, İdris ve İlyâs Fasslarında da konuya temas ederek onu ikmal eder. Burada, İdris peygamberi yüksek bir mekâna çıkması ile tenzihin sembolü ve İlyâs peygamberi de arza inişle teşbihin bir sembolü olarak telakki eder. Konunun İdris Fassı bağlamında incelendiği bir çalışma için bk. Veysel Akkaya, *Şeyhi Ekber İbn Arabî'de İdris Peygamber: Semavi Kutub-Hakimlerin Piri* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2010), 110, 154.

¹⁴ Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Fusûsu'l-hikem*, thk. Mahmut Erol Kılıç – Abdürrahim Alkış (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016), s. 46-47.

¹⁵ Söz konusu âyette Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Kendilerini bağışlayan için ben onları ne zaman çağırırsam, parmaklarını kulaklarına tıkadılar; elbiselerini başlarına bürüdüler, ayak dirediler, kibirlendikçe kibirlendiler." (Nûh,71/7).

olarak gerçekleşmiştir.¹⁶ İbnü'l-Arabî'nin Hz. Nûh'un davetindeki tenzihî yön ile kavminin inkârı arasında kurduğu bu irtibat eleştirisi konusu olmuştur.¹⁷

İbnü'l-Arabî, Hz. Nûh'un kavmi hakkındaki “*Büyük bir tuzak kurdular.*”¹⁸ âyetini de davet ile davet edilen kişinin ontolojik yönü bakımından ele almıştır. Ona göre davet edilen, hakîkatte davet edildiği şey hususunda başlangıçta yoksun değildir. Bu nedenle bu durum, davet edilene karşı bir tuzak gibidir ve o da âyette belirtildiği üzere tuzakla karşılık vermiştir. Kavminin hile yaparak davetine karşılık vermesi, Hz. Nûh'un davetinin kavmi açısından bir hile olmasından dolayıdır. İbnü'l-Arabî'nin burada ifade ettiği görüşler ilk bakışta problemlili görünmektedir. Zîra bir peygamberin hile yaparak davette bulunması, risâletin ruhuna aykırı olduğu gibi, peygamberlik sıfatına da uygun değildir. Ancak çok açık olmasa da İbnü'l-Arabî'nin meseleye davet edilenin sahip olduğu itikad açısından baktığı söylenebilir. Zîrâ, herkes fıtraten bir yaratıcı fikrine sahiptir. Müşriklerin putlara tapmaları onlarda bir ilahlık vehmettiklerinden dolayıdır. Bu vehme dayalı bilgi, onların Allah hakkındaki bilgilerinin de kaynağını oluşturmaktadır. Dolayısı ile Allah hakkındaki bilgileri taptıkları şeyler vasıtası ile ortaya çıkmaktadır. İbnü'l-Arabî bunu, “*Taptıkları ilahları terk etselerdi, terk ettikleri ölçüde Hak'tan bilgisiz kalacaklardı; çünkü Hakkın ibadet edilen her şeyde bir yüzü vardır.*”¹⁹ cümleleri ile ifade etmektedir. Bu bilgilerden hareketle meseleye baktığımızda Hz. Nûh'un, kavmini putları bırakıp Allah'a kulluk etmeye çağırması, davet edilenler açısından ilâhlarını terk etmek olacağından onlar için bu bir

¹⁶ İbnü'l-Arabî, *Fusûsu'l-hikem*, s. 48-49.

¹⁷ İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-hikem* ve *Fütûhât-ı Mekkiyye*'deki bazı görüşlerine hem sûfilerden hem de sûfi olmayan ulemâdan eleştiriler yöneltilmiştir. Sûfilerin eleştirileri, Allah'ın zâtından “vücûd-ı mutlak” olarak bahsedilip bahsedilemeyeceği, ilmin malûma tabi olup olmaması, vücûdun mu yoksa şühûdun mu daha üstün olduğu hususları gibi görüşlerinin bir kısmına yöneliktir. Bu tenkitlerde asıl mesele, her iki tarafın da kabul ettiği bir hakikatin isimlendirilmesi noktasındadır ki, günümüz araştırmacılarına göre bu problemin temelinde gerçeğe farklı penceden bakma yatmaktadır. Zâhir ulemâsının tenkitleri ise tenkitten daha çok yargılama şeklindedir. Hatta İbn Teymiyye, İbrahim el-Bikâî, Ali el-Kârî gibi hakarete varan ifadeler kullanarak tekfir yoluna giden âlimler de vardır. Buradaki problemin kaynağı ise bu âlimlerin mantıklarıyla İbnü'l-Arabî'nin metodolojisinin farklı oluşudur. Konuya dair bir değerlendirme için bk. Abdurrezzak Tek, “İbnü'l-Arabî'yi Müdâfaa Amacıyla Kaleme Alınan Fetvâlar” *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2)*, 10/23 (2009), 281-282.

¹⁸ Nûh, 71/22.

¹⁹ İbnü'l-Arabî, *Fusûsu'l-hikem*, s. 50.

tuzak anlamına gelmektedir. Dolayısı ile onlar bunu, tuzak olarak gördüklerinden, Hz. Nûh'a cevapları da aynı şekilde olmuştur.

İbnü'l-Arabî, tenzih ve teşbih açısından Hz. Nûh ile Hz. Peygamber'in davetlerini de değerlendirmiştir. Hz. Nûh'un "Furkan" (ayırma), Hz. Muhammed'in "Kur'an" (toplama) özelliğine sahip olduklarından hareketle onları karşılaştırmıştır. Ona göre Hz. Nûh'un kavmi, tebliğdeki "Furkan" (tehzih ve teşbihdeki ayırım) nedeniyle olumlu cevap vermemişlerdir. Hz. Muhammed'e gelen "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."²⁰ âyeti, ayrımı ve toplamayı birleştirir. Hz. Nûh'a da böyle bir âyet gelmiş olsaydı kavmi çağrısına olumlu cevap verecekti. "Rabbim, ben kavmimi gece ve gündüz davet ettim. Fakat çağrım yalnızca onların kaçmalarını artırdı."²¹ âyetinin Nûh'un davetinin şeklini ortaya koyduğunu düşünen İbnü'l-Arabî, âyette "gece" yapılan davetin akıl ve ruhaniyet yönünden, "gündüz" yapılan davetin ise beden ve dış duyarlar yönünden yapıldığını söyler.²² Âyette "gündüz" ve "gece" ifâdelerini Hakk'ın isimleri bakımından da ele alır ve "gündüz" yapılan davetin Zâhir ismine olduğunu belirtir. Ona göre Hz. Nûh, ümmetinin istidadına vâkıf olduğundan dolayı, nübüvvetinin mârifetine yakışan bir davette bulunmuştur. Kavmi ise kesret ile meşgul olduğundan dolayı bâtın olan vahdetten uzak kalmışlardır.²³

İbnü'l-Arabî mârifet ve hayret kavramları bakımından da Hz. Nuh ile Hz. Peygamber'i ve kavimlerini mukayese etmiştir. Tûfanla ilgili âyetlerde Nuh kavminin boğulmasını, mârifetullah ve hayret kavramları ile ilişkilendirmiştir. Ona göre Nuh kavminin Tufan'da boğulması²⁴ "mârifetullah deryâsını" sembolize eder ve bir anlamda mârifetullaha ulaşmak anlamına gelir. Bu şekilde mârifetullaha ulaşmayı "hayret" ile tanımlayan İbnü'l-Arabî, doğrusal ve dâiresel olmak üzere iki tür "hayret" in varlığından söz eder. Buna göre doğrusal hayret içinde olan Nûh kavmi, "Onlar pek çok kişiyi saptırdılar."²⁵ âyetinin işâret ettiği üzere pek çok kişiyi doğrusal hayrette bırakmışlardır. Zirâ doğru yoldan sapmanın anlamı, doğrusal yolda

²⁰ eş-Şûrâ, 42/11.

²¹ Nûh, 71/5-6.

²² İbnü'l-Arabî, *Fusûsu'l-hikem*, s. 48.

²³ Ahmet Avni Konuk, *Fusûsu'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, hzl. Mustafa Tahralı – Selçuk Eraydın, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2005), 1/277.

²⁴ Nûh, 71/25.

²⁵ Nûh, 71/24.

giderken “hayrette” kalmaktır. Doğrusal yoldan giden sapar, yöneldiği şeyin dışına çıkar. Dâiresel hayret ise Hz. Muhammed’e tâbi olanların hayretidir ki, bir merkezin çevresinde gerçekleşir ve ondan ayrılmaz.²⁶

Peygamber ile velîler arasındaki irtibata da değinen İbnü’l-Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*’de Hz. Nûh’un kalbi üzere kırk velînin olduğunu söyleyerek bunların sayısının sâbit olduğunu belirtir. Ona göre bu velîlerin özelliği, “kabz” halinde olmalarıdır. Onlar, “*Rabbim! Beni, anne babamı ve evime mümin olarak girenleri bağışla. Zalimlere hareket imkânı bırakma’ diye duâ eder.*”²⁷ âyetinde ifade edildiği üzere Hz. Nûh gibi duâ ederler. Aynı zamanda din konusunda da ulaşmanın çok zor olduğu “gayret” (kıskaçlık) makamındadırlar. Bu kırk kişi içinde ayrışan her şey, Hz. Nûh peygamberde toplanmıştır.²⁸

Hz. Nûh’a dâir tasavvuf klasiklerinde yapılan açıklamalara bakıldığında ilk dönem sûfîlerin, Hz. Nûh’a ve kıssasına fütüvvet ve zühd bağlamında yer verdikleri göze çarpmaktadır. Burada Hz. Nûh’u fenâfillaha ermiş bir Allah dostu olarak telakkî eden sûfîler, kurtuluşa ermek isteyenler için onun vârisleri olan evliyâullaha tâbi olmak gerektiğini vurgulamıştır. Klasikler içinde Hz. Nûh’u çok boyutlu ve detaylı bir şekilde ele alan İbnü’l-Arabî ise kendisinden önceki sûfîlerden farklı olarak Hz. Nûh’la ilgili âyetleri; tenzih-teşbih, ilah-ı mu’tekad vb. metafizik konular açısından yorumlamış ve ortaya koyduğu fikirler ile eleştiri konusu olmuştur.

2. İŞÂRÎ Tefsirlerde Hz. Nûh (as)

Sûfîlerin Hz. Nûh kıssası ile ilgili âyetlere yaptığı yorumlar üç ana başlık altında incelenecektir: “Peygamberlik: Velâyet Makamı”, “Hz. Nûh’un Daveti: Kulluk ve Yakîn” ve “Tûfan”. Ancak burada ayrıntıya girmeden önce sûfî müfessirlerin yorumlarındaki genel yaklaşımı belirlenecektir. Bu bize, sûfî müfessirlerin Hz. Nûh kıssasına hangi zâviyeden baktıklarını görme imkânı verecektir. Burada göze çarpan ilk husus, işâret kelimesinin çağrıştırdığı anlam çerçevesinde sûfîlerin, Hz. Nûh kıssasının anlatıldığı âyetlerden tasavvufî hayatın temel konu ve kavramlarına dâir örnekler ve esaslar çıkarmalarıdır. Bu yaklaşım Kur’an’daki bütün âyetler için söz konusu olmakla birlikte özellikle

²⁶ İbnü’l-Arabî, *Fusûsu’l-hikem*, s. 50-51.

²⁷ Nûh, 71/26-28.

²⁸ Muhyiddin İbnü’l-Arabî, *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye*, thk. Ahmed Şemsüddîn (Beyrut: Dâru’l-Kütübîl-İmiyye, 2011), 3/16-17.

peygamber kıssalarında sûfilerin karşısında çok zengin çağrışım alanı açılmaktadır. Bu çağrışım alanının açtığı yoldan giden sûfîler, Hz. Nûh kıssasının örnekliğinde kalbin ve nefsin halleri hakkında açıklamalar yapmışlardır.

Sûfî müfessirler nazarında Hz. Nûh, mârifetullah yolunu en iyi bilen ve Hakk'ı müşâhede yolunu gösteren bir peygamberdir; bu açıdan ârifler için en güzel örnektir. Baklî, onun "*çok şükreden bir kul*"²⁹ olarak nitelenmesini mârifetinin bir işâreti saymıştır. Zîra, karşılaşılan her türlü imtihana şükür ile karşılık vermek mârifeti elde ettikten sonra mümkündür. Bu nedenle o, Hakk'ın imtihanına yine O'nunla tahammül edip sabır makamında şükretmiştir. Baklî'ye göre Hz. Nûh'un bu halini örnek alan ârif de nimeti ve belâyı görerek Hakk'ı bilmedikçe kemâle eremez. Zîra onun gibi belâ makamında sabrı ve nimet makamında şükürü kuşanan ârif ancak o vakit kulluk zînetleri ile süslenmiş olur ve "*çok şükreden bir kul*" vasfını kazanır.³⁰ Hz. Nûh "vuslat" makamına erdiğinden dolayı Allah'ın lütfuna mazhar olmuş, sıfatlarını ve Zât-ı Celâlini mükâşefe eylemiş, hiç kimsenin duymadığı hitabına muhatap olmuştur.³¹

Dâye gibi bâzı sûfî müfessirler ise Hz. Nûh kıssasını nefis, kalp, ruh ve beden özelliği ve bunların birbiri ile münâsebeti bağlamında ele almışlardır. Hz. Nûh'u ruh, kavmini nefis ve kalp ile bu ikisinin sıfatları şeklinde remzederek kıssayı nefsin tezkiyesi ve ruhun tasfiyesi çerçevesinde yorumlamışlardır. Buna göre Hz. Nûh, kavmini Allah'a âsi olmaktan ve dünyaya dalmaktan sakındırdığı gibi ruh da nefsi, Allah'a kurbiyetten mahrum olmaması için dünya ve zînetine tapmaktan sakındırır.³² Dâye'ye göre "*Âlemler içinde Nûh'a selâm olsun.*"³³ âyetindeki selam, onun şahsında insanın ruhuna yapılmış bir selamdır. Allah, her iki âlemde sadece insana selamda bulunmuştur. Bu dünyada

²⁹ Ayetin tamamı şöyledir: "Ey kendilerini Nûh ile birlikte (gemide) taşıdığımız kimselerin çocukları! Gerçek şu ki, o çok şükreden bir kuldu." (el-İsrâ, 17/3)

³⁰ Baklî, *Arâisü'l-beyân fi hakâiki'l-Kur'an*, thk. Ahmed Ferid el-Mizyâdi (Beyrût: Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye, 2008), 2/349.

³¹ Baklî, *Arâisü'l-beyân*, 1/446.

³² Necmeddîn-i Dâye, *et-Te'vilâtu'n-Necmiyye*, thk. Ahmed Ferid Mizyâdi (Beyrût: Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye, 2009), 3/40.

³³ es-Sâffât, 37/79.

Hız. Nûh'un şahsında tebarüz eden selam, mi'racda Hız. Peygamber'in şahsında tahakkuk etmiştir.³⁴

Kâşânî, Nûh kıssasının anlatıldığı Hûd 45-49. âyetleri açıklamaya başlamadan önce âyetleri, bedenî kuvvetler ile mânevî latîfelere tatbik ederek îzah ettiğini açıkça zikretmiş ve böylece yorum anlayışını ortaya koymuştur. O da Dâye gibi ruh, kalp, nefis ve cismanî tabiat kavramlarını merkeze alarak kıssayı seyr ü sülûk ile ilişkilendirmiştir.³⁵ Ona göre Hız. Nûh'a, nübüvvet makamı ve ledünnî ilimler gibi aklın yöntemlerinin ötesinde ancak istidat sahibi kimselerin algılayabileceği bir hidâyet bahşedilmiştir.³⁶

İbn Acîbe de, muhtemelen Dâye ve Kâşânî'den mülhem Hız. Nûh'dan bahseden âyetleri ruh, nefis ve akla tatbik ederek açıklamıştır.³⁷ Ona göre Allah velîleri peygamberlerin hali ve meşrebi (kademi) üzere kılmıştır. Onlardan bazısı, mânevî kuvvet ve himmetinin tesiri bakımından Hız. Nûh'un kademi/meşrebi üzeredir. Hız. Nûh'da olduğu gibi ne zaman bir kimse için bedduâda bulunsa o kişi hemen helâk olur.³⁸

Sûfîler, her fırsatta Hız. Muhammed'i diğer peygamberler ile karşılaştırarak peygamberler arasındaki seçkin konumuna dikkat çekmişlerdir. Sûfî müfessirler arasında Kuşeyrî, fark ve cem' kavramları ekseninde Hız. Nûh ile Hız. Muhammed'i karşılaştırmıştır. Ona göre her iki peygamber de kavminden dolayı sıkıntılar çekmiş, fakat mertebelerinin farklılığından dolayı tavırları aynı olmamıştır. Tebliğ vazifesinde çektiği sıkıntılardan dolayı Hız. Nûh'un, "*Ben Allah'a tevekkül ettim.*"³⁹ demesi "aynû't-tefrika" makamında söylenmiş bir sözdür. Burada Hız. Nûh, Allah'a tevekkülünü kendisi ifade ederken Hız. Peygamber'in karşılaştığı sıkıntılarla ilgili Allah'ın "*Ey nebî Allah sana yeter.*"⁴⁰ diyerek ona hitapta bulunması sahip olduğu "aynû'l-cem" makamından dolayıdır. Allah tarafından ona böyle bir hitapta

³⁴ Dâye, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*, 5/165-166.

³⁵ Abdürrezzâk Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşânî [Tefsîru İbnü'l-Arabî]*, ed. Semir Mustafa Rebab (Beyrût: Dâru İhyâi Tûrâsî'l-Arabî, 2001), 1/303.

³⁶ Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşânî*, 1/298.

³⁷ İbn Acîbe, *el-Bahru'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*, thk. Ömer Ahmed er-Râvî (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2002), 7/151.

³⁸ İbn Acîbe, *el-Bahru'l-medîd*, 5/19; 8/148.

³⁹ Yûnus, 10/71.

⁴⁰ el-Enfâl, 8/64.

bulunulması makamının üstünlüğünü ortaya koymaktadır.⁴¹ Buna ilaveten inkârcıların ithamlarına karşı Hz. Nûh'un, bizzat kendisini savunmasına karşılık Hz. Peygamber'i Allah'ın savunması, makamının yükseklığının başka bir delilidir. Kavminin, "Biz seni açıkça bir sapıklık içinde görüyoruz."⁴² sözlerine cevaben Hz. Nûh'un, "Ben dalâlet üzere değilim."⁴³ diyerek kendisini savunmasına karşın, Hz. Muhammed hakkında bizzat Allah'ın, "Arkadaşınız sapıtmadı, yoldan da çıkmadı"⁴⁴ buyurarak müşriklere karşı onu müdafaası da makamının üstünlüğüne delâlet eden bir başka husustur.⁴⁵

2.1. Peygamberlik: Velâyet Makamı

Tasavvuf literatürüne bakıldığında, nübüvvet ve velâyet kavramları ile birlikte nebî ile velî ilişkisinin önemli bir yer tuttuğu görülür. İşârî tefsirlerde de bu anlayışın devam ettiğini, tasavvuftaki peygamber ve velî algısının sûfi müfessirlerin yorumlarına yansıdığını, özellikle peygamber kıssalarının anlatıldığı âyetlerden bu doğrultuda işâretler çıkarıldığını görmekteyiz. Hz. Nûh'un peygamber olarak gönderilmesinden bahseden âyetler de bazı sûfi müfessirler tarafından velîlik ve velâyet bağlamında ele alınmıştır. Dâye, Hz. Nûh'un kavmine peygamber olarak gönderilişini velâyet ehlinin imtihanı olarak değerlendirmiştir.⁴⁶ Baklî, nebîler ile velîlerin Allah'ın Celâl ve Cemâl sıfatlarından izler taşıdığını, kavimleri ile olan ilişkilerinin de bu kapsamda belirlendiğini söylemiştir. Buna göre Cemâl nurundan çıkanlar kavimlerine bast, üns ve suhûleti miras bırakırken, Hz. Nûh gibi Celâl nurundan çıkanlar da heybet ve celâllîği kavimlerine aktarırlar.⁴⁷

Hakk'a davet konusunda peygamberler ile velîler arasında irtibat kuran İbn Acîbe, velîleri peygamberler gibi Allah'ın elçileri olarak tanımlamıştır. Ona göre Allah, her ümmet içinde tevhide çağırان bir resul gönderdiği gibi her asırda da mârifetullaha çağırان ârif bir velî

⁴¹ Abdülkerim b. Hevâzin Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârat*, thk. Abdullatif Hasan Abdurrahman (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007), 3/108-109.

⁴² el-A'raf, 7/60.

⁴³ el-A'raf, 7/61.

⁴⁴ en-Necm, 53/2.

⁴⁵ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârat*, 1/340.

⁴⁶ Dâye, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*, 4/395-396.

⁴⁷ Baklî, *Arâisü'l-beyân*, 3/455-456.

gönderir.⁴⁸ Bu bakımdan velîlere tâbi olmak aynı zamanda peygambere tâbi olmak anlamına gelir.⁴⁹ İbn Acîbe bu düşünceden hareketle Hûd sûresi 31. âyette kavminin kendisine yaptığı itiraza karşılık Hz. Nûh'un verdiği cevaptan,⁵⁰ velîliğe dâir esaslar çıkarmıştır. Buna göre velî olmak için kerâmet göstermek şart olmadığı gibi velînin gaybı bilmesi de zarurî değildir. Dinin haram kıldığı şeylerden uzak olmak velîlik için yeterlidir. Ayrıca velînin gayb âleminde verilen ilâhî vaatlere güveni tam olmalıdır.⁵¹ Onların kavimleri karşısındaki tavrı da Hz. Nûh gibi olmalıdır; insanlar kendilerinden yüz çevirse ve onlardan ümitlerini kesseler dahi bundan dolayı üzülmemelidirler. Zira, insanların velîden yüz çevirmesinde velînin kalbi ve bedeni için rahatlık söz konusudur.⁵² İbn Acîbe, Hûd sûresi 25-27. âyetlerde Hz. Nûh'un kavmi tarafından yalanlanmasından hareketle "sâdıklar"ın da öteden beri yalanlandığını söyleyerek peygamberler ile velîlerin ortak yönlerine dikkat çekmiştir. Ona göre nasıl ki Nûh'a inananların sayısı az olmuş ise, aynı şekilde önde gelen velîlere tâbi olanlar da her zaman azınlık görülmüşlerdir.⁵³

2.2. Hz. Nûh'un Daveti: Kulluk ve Yakîn

Tasavvufta seyr ü sülûkun amacı kulluk vazifesini kâmil şekilde îfâ ederek Allah'a kurbîyet kesbetmek ve böylece mârifet ve müşâhedeyi elde etmektir.⁵⁴ Bu anlayışın bir yansıması olarak işârî tefsirlerde, Hz. Nûh'un kavmini Allah'a kulluğa davetinden bahseden âyetler, mârifetullaha ve Allah'ı müşâhedeye davet şeklinde yorumlanmıştır.⁵⁵

Dâye, Hz. Nûh'un kavmine yaptığı daveti ruh, kalp ve nefsin sahip olduğu özelliklerle irtibatını kurmuş, zâhirde gerçekleşen bu olayı bîatındaki latîfelere tatbik etmiştir. Buna göre sıfatı kulluk ve tâat olan ruh; kalp, nefis ve bu ikisinin sıfatlarını Allah'a kulluğa davet etmiş, kurbîyetten mahrum olmasınlar diye dünya ve süsüne aldanmaktan

⁴⁸ İbn Acîbe, *el-Bahru'l-medîd*, 2/490.

⁴⁹ İbn Acîbe, *el-Bahru'l-medîd*, 1/523.

⁵⁰ Ayetin meali şöyledir: "Size, 'Allah'ın hazineleri benim yanımdadır' demiyorum, gaybı da bilmem, melek olduğumu da söylemiyorum. Sizin hor gördüğünüz kimseler için, 'Allah onlara şeyler vermeyecektir' diyemem. Onların içlerinde olan şeyi Allah daha iyi bilir. Bunları yaparsam gerçekten zalimlerden olurum!" (Hûd, 11/31)

⁵¹ İbn Acîbe, *el-Bahru'l-medîd*, 2/525.

⁵² İbn Acîbe, *el-Bahru'l-medîd*, 2/526.

⁵³ İbn Acîbe, *el-Bahru'l-medîd*, 1/523.

⁵⁴ Süleyman Uludağ, "Ma'rîfet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 28/54.

⁵⁵ Sülemî, *Hakâiku't-tefsîr*, 1/317; Baklı, *Arâisü'l-beyân*, 1/446; Baklı, *Arâisü'l-beyân*, 3/456.

sakındırmış, fakat nefis sahip olduğu sıfatlardan dolayı ona muhalefet edip nasihati kabulden yüz çevirmişdir. Ruhun davetini kabul eden kalp onunla birlikte şeriat gemisine binerek nefsin zulmünden kurtulmuştur.⁵⁶ Dâye, Hz. Nûh'a inananları avam ve havas şeklinde ikiye ayırmış, nebilerin ve evliyânın havâssı dışındakilere âit nefislerin gerçek mânada îman etmeyeceğini belirtmiştir. Bunun gerekçesini de havas ehlinin sahip olduğu îmanın vâsitasız olarak Hak Teâlâ'dan inzal etmesini göstermiştir.⁵⁷

Kâşânî, zâhir-bâtın ayrımından hareket ederek Hz. Nûh'un yaptığı davetin iki farklı yönüne dikkat çekmiştir. Ona göre "Sonra ben onları açık açık davet ettim." "Sonra, onlarla hem açıktan açığa, hem de gizli gizli konuştum."⁵⁸ âyetleri Hz. Nûh'un davetinin farklı makamlarda gerçekleştiğine işâret eder. Buna göre Hz. Nûh, kavmini aklî ve zâhirî deliller sunarak davet ettiği gibi kalp makamında bâtinî sırlarla da çağrıda bulunmuştur.⁵⁹

İbn Acîbe'ye göre kâmil mânada yakîni elde etmiş olan Hz. Nûh, korkusuz bir şekilde Allah'a davette bulunmuştur. Yakîn ehline has gösterdiği bu tavır, müritlere en güzel örnektir. Zîra böylesi bir yâkine ulaşmak ancak Hz. Nûh'un yaptığı gibi kalpten bütün mahlûkatın korkusunu atmakla olur. Bu nedenle hakikat yolcusu, bütün mahlûkat kendisine tuzak kurmak için toplansa bile onlara aldırış etmeden yoluna devam etmeli ve bu hususta Hz. Nûh'u örnek almalıdır.⁶⁰

2.2.1. İnkârın Nedenleri

Peygamber kıssalarından bahseden âyetlerde dikkat çeken hususlardan biri, kavimlerin Allah'ın elçilerini yalanlamaları ve onlara karşı inkârcı bir tutum benimsemeleridir. Sûfî müfessirler, inkârcıların davete olumlu cevap vermemesini daima eleştiri konusu yaptıkları ve menfî yönlerine dikkat çektikleri zâhirî bakış açısı, kibir, nefis-i emmâre ve akıl olmak üzere dört cihetten ele almışlardır. Hemen hemen bütün sûfî müfessirler, Nûh'un kavminin inkârından bahseden âyetlerde inkârın nedenleri üzerinde durmuşlar ve kavimlerin peygamberlerine karşı takındığı bu tavrın benzerinin, içinde yaşadıkları toplumlar

⁵⁶ Dâye, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*, 3/39-40.

⁵⁷ Dâye, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*, 3/272.

⁵⁸ Nûh, 71/8-9.

⁵⁹ Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşânî*, 2/372.

⁶⁰ İbn Acîbe, *el-Bahru'l-medîd*, 2/489.

tarafından velilere karşı da gösterildiğini belirtmişlerdir. Buna göre peygamberlerin kavimleri tarafından risâletlerinin inkârı ile evliyâullahın içinde bulunduğu toplum tarafından veliliğinin inkârının nedenleri aynıdır. Sûfilerin, burada olduğu gibi, toplumların peygamberlere karşı tavrı ile velilere karşı tavırlarının benzer olduğunu düşünmeleri, velâyet anlayışlarının bir sonucudur. Bu anlayışın bir uzantısı olarak, kıssalarla ilgili âyetlerin yorumunda da peygamberler ile velileri aynı şekilde değerlendirmişlerdir.

2.2.1.1. Zâhirî Bakış Açısı

Zâhir ve bâtın, tasavvufî düşüncenin temel kavramlarındandır. Sûfiler, eşya ve olayların zâhirî yönü dışında bâtınî yönlerinin de bulunduğunu düşünmüşler, kusur ve eksikleri olduğunu belirterek zâhirî eleştirmişlerdir. Bu anlayışın bir sonucu olarak bâzı sûfiler, Nûh kavminin inkârını onlardaki zâhirî bakış açısından kaynaklandığını düşünmüşlerdir. Hûd 27. âyette zikredilen “*Biz, senin ancak bizim gibi bir insan olduğunu görüyoruz.*”⁶¹ şeklindeki sözlerini buna dayanak yapmışlardır. Sûfilere göre inkârcılar, peygamberlerin ve evliyânın dış görünüşüne baktıkları için onların risâletini ve veliliğini kabul etmemişlerdir. Sülemî’ye göre inkârcıların böyle bir tutum içine girmesinin nedeni, resullerin ve velilerin rubûbiyet alanındaki hakikatlerini, seçkin kılındıklarını, kendisinde fenâ buldukları hususiyetlerini, siluet ve şekillerinin âlem için bir rahmet olduğunu görmekten uzak olmalarıdır. Hâlbuki nebiler ve evliyâ kudsiyeti müşâhede makamındadırlar. Kavimleri bu makamın yüceliğini anlamadıklarından dolayı onları kendileri gibi sıradan bir beşer olarak görmüşlerdir.⁶²

2.2.1.2. Kibir-Kalp Katılığı

Sûfi müfessirlerden Baklî, inkârın nedenini günahta ısrarın neticesinde ortaya çıkan mânevî hastalıklar ile açıklamıştır. Ona göre günahta ısrar kibir, cehâlet ve kalp katılığı gibi mânevî hastalıkların meydana gelmesine sebep olur. Nûh kavmi hakkındaki “*İnanmamakta direndiler ve büyük bir kibir gösterdiler.*”⁶³ âyeti mâsiyette ısrarın ameli güzel gösterip kibre sevkettiğine işârettir. Günahkâr, amelini güzel

⁶¹ Hûd, 11/27.

⁶² Sülemî, *Hakâiku't-tefsir*, 1/317; Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşânî*, 1/297.

⁶³ Nûh, 71/7.

görünce kibirlenir ve kibri sebebiyle de kendisini Allah'ın evliyâsından üstün görür ve nasihatlerini kabul etmez. Baklî, Hz. Nûh'un kavminin inanmamakta direnmesi ile kişinin günahına direnmesi arasında kurduğu benzerlikle, günahın insanı hangi kötü hasletlere sürükleyerek küfre düşürebileceğini detaylı bir şekilde açıklamıştır.⁶⁴ Ayrıca Nûh kavminin inkârlarından dolayı kör olarak vasfedildiği el-A'raf 64. âyetteki "körlüğü", tasavvuftaki "müşâhede" ve "muhabbet" kavramları ile ilişkilendirmiştir. Burada körlüğün anlamını, Allah'ı müşâhede etmekten perdeli olmanın yanı sıra Allah'a muhabbetin zevkini tatmaktan uzak kalmak şeklinde yorumlamıştır.⁶⁵

2.2.1.3. Nefs

Sûfiler, insanın kemâle ermesinde ve hakîkate ulaşmasında en büyük engel olarak nefsin sahip olduğu sıfatları ve hastalıklarını göstermişlerdir. Bu nedenle tasavvufta nefsin terbiye ve tezkiye edilmesi en önemli hususlardan biridir. Bedenin selâmete kavuşması, nefs-i emmârenin tasallutundan kurtularak ruhun emrine girmesine bağlıdır. Bâzı sûfiler, Nûh'un kavminin inkârını nefsin emmâre vasfı ile ilişkilendirmişlerdir. Zîra kişi, nefsinin arınmışlık durumuna göre nebîlerin ve velîlerin davetine karşılık verir. Dâye'ye göre ümmetin peygamberlere ve halkının velîlere karşı gösterdiği tavır, "nefsin" kirlilik ve arınmışlığına göre şekillenir. Hz. Nûh'un dokuz yüz elli yıl boyunca yaptığı davete kavminin olumlu karşılık vermemesinin nedeni süflî nefse sahip olmasındandır.⁶⁶

Dâye, kavminin Hz. Nûh'u inkârından bahseden âyetleri ruh ile nefsin vasıfları ve aralarındaki ilişki bağlamında da detaylı bir şekilde ele alır. Ona göre tabiatlarında nefsin baskın olmasından dolayı kavminin Hz. Nûh'a "Biz seni ancak bizim gibi bir beşer olarak görüyoruz."⁶⁷ şeklindeki itirazları nefsanîdir. Dolayısı ile bedendeki organları ruhun davetine icâbetten uzak tutan küfür üzere olan "nefs-i emmâre"dir. Bu nedenle beden, rûh'un davetini kabul edip organlarını şer'î amelleri yerine getirmede kullanması gerekirken nefs-i emmâreden dolayı bunu gerçekleştiremez ve pek çok insanda olduğu gibi fâsid bir amaç ve dünyevî bir menfaat için çalışır. Nefs-i emmâre

⁶⁴ Baklî, *Arâisü'l-beyân*, 3/456.

⁶⁵ Baklî, *Arâisü'l-beyân*, 1/447.

⁶⁶ Dâye, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*, 3/39-40.

⁶⁷ Hüd, 11/27.

sahibi olanlar, nebîlere bu gözle baktıklarından dolayı onları nübüvvete layık görmedikleri gibi yalancı, sihirbaz ve deli olarak nitelemişlerdir.⁶⁸

2.2.1.4. Akıl

Sûfiler, faaliyet alanı ve yetkinliği maddî âlemden ibaret olan aklın önemini her vesile ile dile getirmişler; ona “akl-ı cüz’î”, “akl-ı meâş”, “akl-ı tecrübi” gibi isimler vermişlerdir.⁶⁹ Ayrıca akli, ahlâki yetkinleşmenin bir unsuru olarak görmüşler, yetkinleşmesini de nefsin terbiyesine bağlamışlardır. Sûfilere göre, doğru düşünme, birtakım ahlâki erdemlerle donandıktan sonra gerçekleşir. Ahlâki zaaflarımız doğru düşünmemizi engeller. Bu nedenle, öfke ve kibrimiz ne kadar fazla ise aklımızın doğru karar verme işlevi o kadar eksik, tefekkürümüz de o ölçüde yalıştır.⁷⁰ Kâşânî, Nûh’un kavminin inkârını, aklın bu durumunu merkeze alarak yorumlamıştır. Buna göre Nûh’un kavmi “akıl” ve aklın algıladığı dünya ile perdelendiğinden dolayı inkâra sapmıştır. Çünkü dünyevî işleri yürütmekle ilgili olan akl-ı meâş, vehimle karışık hevânın etkisi altındadır. Bu tür bir akla sahip olan Nûh’un kavmi de olayların zâhirini dikkate aldığından davete itiraz etmiştir. Mertebe ve üstünlüğü, dünyevî mal ve makam ile ölçtüklerinden nübüvvet makamının anlamını idrak edememişlerdir.⁷¹

2.2.2. Nasîhatın Faydasız Olmasının Nedenleri

Nebîleri ve velîleri inkârın nedenlerini Nûh kavminin inkârı bağlamında îzah eden sûfi müfessirler, peygamberlerin ve velîlerin yaptığı davetin faydasız olmasının sebepleri üzerinde de durmuşlar; meseleyi “ezelî şekâvet” ve “istidât/kâbiliyet” kavramları ekseninde açıklamışlardır.

Bazı sûfilere göre kavimlerin, peygamberler ve siddîklardaki güzellik ve sırları anlamalarını engelleyen şey, ezelde şakî olacaklarına dâir verilen hükümdür. Bu hususu ilk dillendiren Sülemî olmakla birlikte Kuşeyrî, Baklî, Dâye, Kâşânî, Bursevî ve İbn Acîbe de bu kanaati

⁶⁸ Dâye, *et-Te’vilâtü’n-Necmiyye*, 3/268-269; Dâye, *et-Te’vilâtü’n-Necmiyye*, 4/289.

⁶⁹ Süleyman Uludağ, “Akıl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/246-247.

⁷⁰ Hacı Bayram Başer, “Doğru Düşünmenin Aracı Olarak Nefis Terbiyesi: Tasavvufta Akıl-Kalp Karşıtlığının Anlamı Üzerine”, *Sabah Ülkesi, Üç Aylık Kültür-Sanat ve Felsefe Dergisi*, (Nisan 2018), 55/68.

⁷¹ Kâşânî, *Te’vilât-ı Kâşânî*, 1/297.

paylaşmaktadırlar.⁷² Sülemî, bâzı sûfilerin Hûd sûresi 40. âyetteki “*bir de kendileri hakkında daha önce hüküm geçmiş (verilmiş) olanlar dışındaki*” ifadesinde geçen “sebk” (geçmek) kelimesini, âkıbetlerin kayıtlı olduğu şeklinde yorumladıklarını nakleder. Buna göre hakkında saâdet hükmü verilmiş olanın âkıbeti saâdet üzeredir, şekâvet hükmü verilmiş olanın ise şekâvetle biter. Bu nedenle nebîler ve velîler, ezelde Allah tarafından verilmiş bir hükme muhalif olacak bir soru sormazlar.⁷³ Kuşeyrî’ye göre de Hakk, ezelde kimi vuslata ulaştırmamış ise ona yapılan nasîhat fayda etmez. Hakkında dalâlet hükmü geçmiş olana nasîhatin faydası yoktur.⁷⁴ Baklî’ye göre insanlar, bu ezeli şekâvetten dolayı hakikati görmekten perdelenmişlerdir.⁷⁵ Ezelde yazılmış olan şekâvetin sonucu olarak Allah, münkirlerde nasîhati kabul edecek bir “*istidât*” yaratmamıştır.⁷⁶ Bu nedenle, “*Şüphesiz ki onlar kör bir kavim idiler.*”⁷⁷ âyetinin delâlet ettiği üzere inkârcılar, Allah’ı müşâhede etmekten perdeli ve her zerrede zuhur eden Zât ve sıfatlarının sırlarını görmeksizin, O’nun muhabbetini tatmaktan uzak olmuşlardır.⁷⁸ Kişiyi Allah’tan perdeleyen yedi şey olduğunu söyleyen Baklî bunları; akıl, ilim, kalp, his/duygu, nefis, irade ve dileme (meşîet) olarak sıralar.⁷⁹

İnsan, düşünce ve davranışlarında hür müdür, yoksa mecbur mudur, soruları çerçevesinde düğümlenen irade ve kader meselesi geçmişten günümüze kadar Müslümanların zihnini meşgul etmiştir. Sûfilerin bu âyetlerdeki yaklaşımı, Cebriyye’nin kader anlayışını çağrıştırmaktadır. Zira Cebriyye, îman ve küfür konusu da dâhil olmak üzere insana hiçbir irade ve kudret tanımamaktadır. Buna göre kulun mü’min mi yoksa kâfir mi olacağı Allah’ın ezeli irade ve takdirinde belirlenmiştir. İnsanın bu konuda hiçbir iradesi ve kudreti yoktur.⁸⁰

⁷² Sülemî, *Hakâiku’t-tefsîr*, 1/318; Kuşeyrî, *Letâifü’l-işârât*, 1/340; Baklî, *Arâisü’l-beyân*, 2/116; Dâye, *et-Te’vilâtü’n-Necmiyye*, 3/250; Kâşânî, *Te’vilât-ı Kâşânî*, 1/300; İbn Acîbe, *el-Bahru’l-medîd*, 2/490; İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu’l-beyân fî tefsîri’l-Kur’ân*, thk. Abdüllatif Hasan Abdurrahman (Beyrût: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2018), 4/88.

⁷³ Sülemî, *Hakâiku’t-tefsîr*, 1/319.

⁷⁴ Kuşeyrî, *Letâifü’l-işârât*, 2/43.

⁷⁵ Baklî, *Arâisü’l-beyân*, 2/116.

⁷⁶ Baklî, *Arâisü’l-beyân*, 2/117.

⁷⁷ el-A’raf, 7/64.

⁷⁸ Baklî, *Arâisü’l-beyân*, 1/447.

⁷⁹ Baklî, *Arâisü’l-beyân*, 1/556.

⁸⁰ Kader kavramı ya da cebr ve ihtiyar meselesi, bakış açılarının ve dünya görüşlerinin çeşitliliğine bağlı olarak, düşünürlerin zihinlerini geçmişte olduğu gibi, günümüzde de halen meşgul eden önemli bir sorundur. Meseleye dâir Cebriyye, Kaderiyye, Mutezile ve ehl-i sünnet

Sûfiler, itikadi meselelerde ehl-i sünnet çizgisi içinde kalmaya gayret göstermişler, buldukları bölgedeki itikad ekolünü esas almışlardır.⁸¹ Sûfi müfessirlerin, Hakk'a davetin münkirlere fayda vermemesini îzah sadedinde meseleyi, ezeli şekâvet ve istidâtsizliğe bağlamaları buradaki âyetleri cebri bir yaklaşımla yorumladıklarını göstermektedir.

2.2.3. İnkârcıların Helâki İçin Hz. Nûh'un Niyazda Bulunması

Bâzı sûfiler, inkarcıların helâki için Hz. Nûh'un beddua etmesinin⁸² nedeni üzerinde durmuşlardır. Kuşeyrî, Hûd sûresi 36. âyeti delil getirerek bunu, kavminin arasında haklarında şakilik hükmü geçmiş olanların bulunmasına dayandırmıştır.⁸³ İbn Acîbe ise söz konusu âyetleri, ruh-nefs mücadelesine tatbik etmiştir. Zikredilen diyaloglarda ruhu Hz. Nûh'un, nefsi de kavminin yerine koyarak kıssayı tasavvuftaki ruh-nefs çatışması bağlamında yeniden kurgulamıştır. Buna göre nefis ve ona tâbi olan organlar, hataları yüzünden dünya denizinde boğulmuş ve gaflet ateşinde yanmışlardır. Nefsanî hisler, ruhun Hakk'a urûc etmesine engel olurlar. Hz. Nûh, kendisine itaat etmeyen ve bozgunculuk yapan kavminin helâkini istediği gibi, ruh da Allah'tan vuslata engel olan kötü vasıflardan kendisini arındırmasını ister.⁸⁴

Kâşânî, Hz. Nûh'un bedduasının yanlış bir değerlendirme neticesinde gerçekleştirdiğini düşünür. "Çocuk babasının sırrıdır."⁸⁵ hadisine dayanarak Hz. Nûh'un kavmine yaptığı bedduâ ile oğlu Ken'an'ın kötü âkibetini ilişkilendirir. Ona göre, kendisine tâbi olmadığı için oğlunun tûfanda helâk olması, Hz. Nûh'dan sâdir olan bu zellenin suretindedir. Onun, uzun süre davette bulunmasına karşılık kavminin yüz çevirmesinden dolayı öfkelenerek bedduâ etmesi bir

kelamcılarının inkâr bağlamında görüşlerinin değerlendirildiği bir çalışma için bk. İbrahim Coşkun, *İslâm Düşüncesinde İnkâr Problemi* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014), 252-253.

⁸¹ Tasavvufun tarih içinde geçirdiği dönemlere göre sûfilerin itikadını inceleyen bir çalışma için bk. Çağfer Karadaş, "Sûfi İtikadının Dönemleri", *Mârife* 1/2 (2001), 59-51.

⁸² Hz. Nûh'un niyazı şöyledir: "Nûh "Rabbim" dedi, "Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma! Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; günahkâr nankör nesillerden başkasını da yetiştirmezler. Rabbim! Beni, annemi babamı, inanmış olarak evime girenleri, mümin erkekleri ve mümin kadınları başışla, zalimleri ise daima helâk et." (Nûh, 71/26-28)

⁸³ Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, 2/43.

⁸⁴ İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-medîd*, 7/151.

⁸⁵ İsmail b. Muhammed el-Aclûnî (ö. 1162/1749), *Keşfü'l-Hafa ve müzîli'l-İlbâs ammâ iştehera ala'n-nâs*, thk. Yusuf b. Mahmûd el-Hâc Ahmed (Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, ts.), 2/407 (2911).

hatadır. Hz. Nûh, duâsındaki önyargısı ile kafirlerin bâtınını göremediğini izhar etmiştir. İnkârcıların hallerinin zâhirine baktığından dolayı onların küfür ve nankörlük sıfatı ile perdelenmiş olduklarını ve kendilerinden de ancak kendilerine benzer nankör kâfirlerin doğacağına hükmetmiştir. Ancak, Allah'ın ölüden diriyi, diriden de ölüyü yaratma kudretini ve fiillerindeki hikmetini aklına getirememiştir.⁸⁶ Netice olarak Kâşânî, Hz. Nûh'un kavmi hakkında yaptığı duayı onun bir zellesi olarak değerlendirmek suretiyle diğer müfessirlerden farklı bir yorum ortaya koymuştur.

2.3. Tûfan

Hz. Nûh'un kıssası bağlamında Kur'an'da zikredilen en önemli olay, hiç şüphesiz gemisine binenler dışındakilerin helâki ile sonuçlanan tûfan olayıdır. İnkârcıların helâkine sebep bir hâdise olarak zikredilen tûfan ile ilgili Kur'an'da geminin inşasına ve ona binenlere dâir vurgular da dikkat çekicidir. Tûfanın meydana gelmesi, geminin denizde yüzmesi, oğlunun tûfanda boğulması ve geminin karaya oturması, olayın seyrine dâir Kur'an'da ön plana çıkan hususlardır. Hz. Nûh'un, inkârcıların helâkine dâir duâsı ile başlayan kıssa, ondan bir gemi yapması ve inananlarla birlikte gemiye birer çift hayvan alması, tandırın kaynaması ile birlikte tûfanın başlaması ve dev dalgalar arasında Nûh'un gemisinin gitmesi, Hz. Nûh'un kendisine tabi olmayan oğlu ile aralarında geçen diyaloglar ve tûfanın bitmesiyle geminin Cûdî'ye oturmasından bahsedilerek sonlanır. Kıssa, daha çok Nûh ile Hûd sûrelerinde yer alır.

2.3.1. Nûh'un Gemisi

Kur'an'da Nûh'un gemisi, Allah'ın Hz. Nûh'tan gözetiminde bir gemi yapması, inananlarla birlikte her bir varlıktan birer çift olarak tûfanda gemiye binmesi çerçevesinde zikredilir. Hûd sûresi 37-38. ve Mü'minûn sûresi 27. âyetlerde açıkça gemiden bahsedilir. Şuarâ sûresi 26/119. âyette, "*Dolu geminin içinde*" ve el-Kamer 54/13. âyette yer alan "*Çivilerle perçinli levhalardan oluşan gemi*" ifadeleri ile gemiye temas edilir.

Sûfilere göre Nûh'un gemisi, seyr ü sülûkün en önemli merhalesini sembolize eder. Bâzı sûfiler, gemiyi şerîat, kalp ve fikir'e benzeterek

⁸⁶ Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşânî*, 1/302; a.mlf., a.g.e., 2/374.

ilgili âyetleri sülûkta karşılaşılan mânevî haller bağlamında yorumlamış, Nûh'un gemisinden hareketle mânevî terbiyede şeriâte uymanın önemine işâret etmişlerdir.⁸⁷ Özellikle bu konuda Dâye, nefsin terbiyesi hususunda şeriâtın dışında akla dayalı metodların kurtuluşu sağlamayacağını belirtmiş ve şeriâtı gözardı ederek akli ön plana çıkararak felsefecileri tenkid etmiştir.⁸⁸ Dâye ve Kâşânî'ye göre gemi, rûhun hâkikat denizini geçebilmesini sağlayan şeriâttir.⁸⁹ Gemiye inşa etmek için levhalar ve çiviler gerektiği gibi şeriâtın bina edilmesi için de sâlih ameller ve bu amellerin düzenleneceği ilimler gereklidir.⁹⁰ Baklî, gemiden ârifin kalbine bir işâret çıkarırken⁹¹ İbn Acibe, geminin insanın sahip olduğu fikri, denizin de tevhidi simgelediğini düşünmüştür.⁹²

2.3.1.1. Hakk'ın Gözetiminde Olmak

Hz. Nûh'a gemi yapmasının emredildiği âyetlerde "Bi-a'yüninâ" (gözlerimizin önünde)⁹³ ifadesi ile geminin Allah'ın gözetiminde inşa edilmesi vurgulanır. Âyetteki görme çağrışımından hareketle sûfiler, hem Hakk'ın her türlü bilmesini ifade etmek, hem de kulun iç dünyasında olup bitenlerin kontrolü maksadıyla âyetin murâkabe ve müşâhede ile alâkasını kurmuşlardır. Sülemî gibi bâzı sûfilere göre "bi-a'yüninâ" ifadesi ile Hz. Nûh'un gemiye güvenmemesi gerektiği telkin edilmiştir. Çünkü tûfandan kurtulma hususunda gemiye güvenmesi, Allah'ın nazarından düşmesine sebep olur.⁹⁴

Kuşeyrî, Hz. Nûh'un gemiyi yaptığı andaki haline dikkati çeker. Âyeti, Allah tarafından görülme makamında olduğundan, ondan gemiyi müşâhedeyle kulluk şartları içinde yapmasının istendiği şekilde yorumlar. Zira, Allah'ın kendisine muttali olduğunu bilen, nefsinin ve mâsivâyı görmez.⁹⁵ Baklî de kullukta murâkabe ve müşâhedenin önemine dikkat çekerek kulun her daim bütün davranışlarında bu iki

⁸⁷ Dâye, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*, 3/272; Baklî, *Arâisü'l-beyân*, 2/119; Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşânî*, 2/66; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 6/182.

⁸⁸ Dâye, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*, 3/274.

⁸⁹ Dâye, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*, 4/288-289.

⁹⁰ Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşânî*, 1/299.

⁹¹ Baklî, *Arâisü'l-beyân*, 2/119.

⁹² İbn Acibe, *el-Bahru'l-medîd*, 3/213.

⁹³ Hûd, 11/37; el-Mü'minûn, 23/27.

⁹⁴ Sülemî, *Hakâiku't-tefsîr*, 1/318; Baklî, *Arâisü'l-beyân*, 2/118.

⁹⁵ Kuşeyrî, *Letâifü'l-işâret*, 2/43-44.

hal üzere olmasının lüzumuna işâret etmiştir.⁹⁶ Ona göre âyetteki “ayn”, Allah’ın ezelî Rablîğının gözetimini ifade eder. Kul, amelinde ve itimadında Hakk’ın gözetiminde olmadığı takdirde mâsivâ ile nazar etmiş olur ki, bu durumda Hakk’ın gayrı olan şey ile Hak’tan perdelenir. Bu nedenle Hz. Nûh’tan, nefsin ve diğer varlıklardan herhangi bir varlığın vasıtası ile müşâhedeyi bırakıp Allah’ın kendisine vermiş olduğu müşâhede ile gemiyi yapması istenmiştir.⁹⁷

Dâye ise ilgili âyetten şeriatin hakikatine vurgu yaparak dünya hayatında şeriatın hakikatlerini gerçekleştirmede ve mânevî merhaleleri kat etmede Hakk’ın gözetiminde olmak gerektiğine dâir bir işâret çıkarmıştır. Buna göre insanın, dünya hayatında istikamet bulabilmesi için şeriatın zâhirini gören akıl ve hevâyâ göre değil de Hakk’ın gözetiminde dünyayı inşa etmesi önem arz eder. İnsan rûhunun, şeriatın hakikatlerini, sırlarını, mânalarını gerçekleştirmesi ancak Hakk’ın gözetimi ile olur. Aynı şekilde dünya tûfanından kurtulması da, Rabbanî ilhamlarla takva sahibi olmak suretiyle vehim ve hayalden, nefis ve sıfatlarından ve ona mensup akıldan soyutlanarak gerçekleşir.⁹⁸

2.3.1.2. Nûh’un Gemisine Binenler

Nûh’un gemisine kimlerin bindiği Hûd sûresi 40. âyet ile Mü’minûn sûresi 27. âyette zikredilmektedir. Bu iki âyette Hz. Nûh’tan her cins varlıktan birer çift, bir de kendileri aleyhinde daha önce hüküm kesinleşmiş olanlar dışındaki âilesi ile inananları gemiye bindirmesi emredilmektedir.⁹⁹

Bâzı sûfiler, gemiye binenleri zâhirî ve bâtınî kuvvetler olarak yorumlamışlardır. Dâye, Nûh’un gemisine binenleri ruhun sıfatları olan kalp, sır ve hafî ile nefsin sıfatları şeklinde açıklamıştır.¹⁰⁰ Âyette her

⁹⁶ Baklî, *Arâisü'l-beyân*, 2/557.

⁹⁷ Baklî, *Arâisü'l-beyân*, 2/117-118.

⁹⁸ Dâye, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*, 3/272.

⁹⁹ Kıssa ile ilgili âyetler şöyledir: “Nihâyet emrimiz gelip, tandır kaynamaya başlayınca (sular coşup taşınca) Nûh’a dedik ki: “Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki âilen ile iman edenleri ona yükle.” Ama, onunla beraber sadece pek az kimse iman etmişti.” (Hûd, 11/40); “Bunun üzerine Nûh’a, “Bizim gözetimimiz altında ve vahyimize göre o gemiyi yap” diye vahyettik. “Bizim emrimiz gelip de tandır kaynamaya başlayınca, (sular coşup taşığında Nûh’a) dedik ki: “Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri aleyhinde daha önce hüküm verilmiş olanlardan başka aileni gemiye al ve zulmeden kimseler hakkında bana hiç yalvarma! Şüphesiz onlar suda boğulacaklardır.” (el-Mü’minûn 23/27).

¹⁰⁰ Dâye, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*, 5/165-166.

cinsten birer çift/eş alınmasına yapılan vurgudan hareketle bunları, seyr ü sülûk yolunda sâlikin ihtiyaç duyacağı nefsin olumlu-olumsuz sıfatları olarak te'vil etmiştir. Bu sıfatları da şehvet-iffet, hırs-kanaat, cimrilik-cömertlik, kızgınlık-yumuşaklık, düşmanlık-muhabbet, kibir-tevâzu gibi övülen ve yerilen sıfatlar olarak zikretmiştir.¹⁰¹ Kâşânî ise Nûh'un gemisine binenleri küllî ve cüz'î suretler ile şeriatı uygulayan ruhanî kuvvetler ve mücerret nefisler olarak yorumlamıştır.¹⁰² Âyetteki "Her birinden birer çift" ifadesini esas alan İbn Âcîbe de gemiye binenleri şeriat-hakikat, hikmet-kudret, his-mâna, cisimler-ruhlar, mülk-melekût ilimleri olarak izah etmiştir. Ona göre fikir, tevhid ve birlik sırlarına yapışan muhabbet ehli de gemiye alınması istenenler arasındadır.¹⁰³

2.3.2. *Tandırın Kaynaması*

Tûfanla ilgili âyetlerde, tûfanın başlamasının bir işareti olarak "tandırın kaynamasın"dan bahsedilir.¹⁰⁴ Bâzı sûfiler, bu ifadeden hareketle seyr ü sülûkun son aşamalarında elde edilen kalbin gayb ilimleri ve hikmet ile dolmasına dâir olumlu bir anlam çıkarmışlardır.¹⁰⁵ Bazı sûfiler ise bunu, "şehvet"¹⁰⁶ ve beden kazanının fasit maddelerin ve aşağılık karışımların istilası sonucu kaynaması şeklinde olumsuz bir durum olarak değerlendirmişlerdir.¹⁰⁷ "Tandırın kaynaması"nı¹⁰⁸ en özgün şekilde yorumlayan ise Nûr-i Muhammedî görüşünü ilk dillendiren kişi olarak bilinen Tüsterî'dir. Tandırın kaynamasının tûfanın başlamasına bir alâmet kılınmasından hareketle Hz. Muhammed'in nurunun, varlığın kaynağı olduğunu ifade etmiştir. Ona göre Allah, tandırdaki suyun kaynayıp taşmasını azabının bir alâmeti kıldığı gibi Hz. Muhammed'in ilimlerin nurlarıyla dolu olan kalbinin kaynağını da ümmeti için bir rahmet kılmıştır. Bütün varlığın onun nurundan fışkırması, Allah'ın Hz. Muhammed'e bir ikramıdır. Diğer bütün peygamberlerin, melekût âleminin, dünya ve âhiretin nurları O'nun nurundandır. Peygamberlerin hallerinin başlangıcı, sıddıkların derecelerinin sonu olduğu gibi Hz. Muhammed bütün peygamberlerin

¹⁰¹ Dâye, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*, 3/274. Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 4/138.

¹⁰² Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşânî*, 2/66-67.

¹⁰³ İbn Acîbe, *el-Bahru'l-medîd*, 3/213.

¹⁰⁴ Hüd, 11/40, el-Mü'minûn, 23/29.

¹⁰⁵ Dâye, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*, 3/274; İbn Acîbe, *el-Bahru'l-medîd*, 2/529.

¹⁰⁶ Dâye, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*, 4/288-289.

¹⁰⁷ Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşânî*, 2/66.

¹⁰⁸ Hüd, 11/40.

hallerini cem etmiştir. Hâtemü'n-Nebiyyîn olarak isimlendiğinden dolayı varlıkların başlangıcı O'nunla olduğu gibi sonu da O'nunladır.¹⁰⁹ Tûfanın başlamasını ifade eden ayetten hareketle yaptığı yorumları ile Tüsterî, sûfilerin tartışmalı görüşlerinden olan ve zaman içinde Hakikat-ı Muhammedî şeklinde kavramlaşan nûr-i Muhammedî anlayışını ilk defa dillendirmiştir.

2.3.3. Dalgalar ve Nûh'un Oğlu

Tufan olayında zikredilen sahnelerden bir diğeri, geminin büyük dalgalar arasında gitmesi ve bu esnada Hz. Nûh'un uzak duran oğlunu gemiye davet etmesidir. Geminin dalgalar arasında yüzmesinden¹¹⁰ sûfîler, hevâ ve arzulara, mânevî yolculukta istikamet üzere kalmaya, fenâ makamındaki Zât ve sıfat tecellilerine dâir işâretler çıkarmışlardır. Kâşânî, geminin dalgalar arasında gitmesinden nefsin hevâ ve arzularının bedeni istilasına dâir istinbatta bulunurken¹¹¹ İbn Acîbe, sâlikin Zât ve sıfat tecellilerinde yaşadığı mânevî halleri ve burada istikamet üzere kalmasının nasıl olacağını sembolik bir üslupla anlatmıştır. Buna göre Nûh'un gemisinin tûfanda denizin dalgalarında seyretmesi, fenâ makamındaki sûfinin Zât ve sıfatlardaki seyrine benzer. Burası, bir sûfinin yaşayabileceği en yüksek mânevî haldir. Bu nedenle böylesine yüksek irfânî halden kişinin selamette olması, akıl ve şeriat dâiresi içinde kalmasına bağlıdır. Zîra, seyr ü sülûk esnasında müridin karşılaştığı mânevî haller, kalbe gelen ilâhî vâridatlar ve insanı derinden sarsan nefsanî tecrübelerden dolayı nefsin helâk olması ve aklın baştan gitmesi imkân dâhilindedir. Bu nedenle bu yolculuğun selâmet içinde olabilmesi için Hz. Muhammed'in sünneti doğrultusunda kâmil bir mürşidin rehberliğine ihtiyaç vardır.¹¹²

Hz. Nûh kıssasının anlatıldığı âyetlerde kendisine îman etmeyen oğlundan bahsedilmekte, oğlu için yaptığı duâya ve oğlu ile aralarında geçen diyaloglara yer verilmektedir.¹¹³ Sûfî müfessirler, söz konusu âyetlerde Hz. Nûh'un oğlu hakkında yaptığı duanın kabul

¹⁰⁹ Sehl b. Abdullah Tüsterî, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-'azim*, thk. Taha Abdurrauf Sa'd – Sa'd Hasan Muhammed Ali (Kahire: Dâru'l-Harem Li't-Türas, 2004), 166-167.

¹¹⁰ Hüd, 11/42.

¹¹¹ Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşânî*, 1/300-301.

¹¹² İbn Acîbe, *el-Bahru'l-medîd*, 2/531-532.

¹¹³ Hz. Nûh'un oğlu için yaptığı duâ âyette şöyle nakledilir: "Nûh Rabbine şöyle seslendi: "Ey rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin elbette haktr. Sen hâkimlerin en adilisin" dedi." (Hüd, 11/45).

edilmemesinin nedenleri üzerinde durmuşlardır. Sülemî, Hz. Nûh'un "ehlinden/âilemden"¹¹⁴ diyerek oğlunun kurtuluğu için niyazda bulunmasını "inbisat" halinde gerçekleşmiş bir söz olarak değeriendirmiştir. Ona göre Hz. Nûh, oğlu da olsa inkârcı biri hakkında yakarışta bulunmuştur. Duâsına olumlu cevap almaması da Hakk'ın yaygısında (bisâd) böylesi bir talepte bulunmaya izin olmadığındandır.¹¹⁵

Kuşeyrî, Hz. Nûh'un duâsının kabul edilmemesini, oğlunun kâfirlerden olacağına dair ezelde verilmiş olan hükme bağlamıştır.¹¹⁶ Ona göre bu, kaderin bir sırrıdır. Allah gaybının sırlarını, evliyâsının ve düşmanlarının halinde gizlemiştir. Bu nedenle O'nun takdirinin sırrı bilinemez.¹¹⁷ Baklî de, Kuşeyrî gibi Hz. Nûh'un talebinin reddedilmesini Allah'ın ezeldeki hükmü ile ilişkilendirmiştir. Ona göre Allah, ezeli ilminde Nûh'a vermiş olduğu ma'rifet, risâlet ve Hakk'a kurbeti oğluna bahşetmemiş, bu nedenle de "O senin ailenden değildir."¹¹⁸ buyurarak oğlu ile arasındaki aile bağını iptal etmiş, ruhu ile oğlunun ruhu arasındaki sevgi ve ma'rifeti kaldırmıştır. Çünkü "O, salih olmayan bir ameldir."¹¹⁹

Baklî'ye göre Allah'ın, "Hakkında bilgin olmayan şeyi isteme"¹²⁰ şeklindeki hitabı da kadere ve murâd-ı İlâhîye uygun olmayan şeyleri isteme konusunda Hz. Nûh'a yapılan bir uyarıdır. Zaten böyle bir durumda duânın, ezelde takdir edilmiş bir şeye etkisi söz konusu değildir. Âyette Hz. Nûh'un câhillerden olmamasının öğütlenmesinde, havâs ehlinin, mâsivâya iltifat etmekten havâtırlarını korumaları gerektiğine dâir bir uyarı vardır. Bu, Hakk'ın rahmeti üzere olmaları ve O'nun iradesine teslim olmuş bir halde Allah'ın ihtişamı mahallinde bulunmaları hususunda yapılmış bir ikazdır. Aksi takdirde, edebe uygun olmayan bir davranış sergilemiş olurlar. Ayrıca Baklî'ye göre bu âyet ile Allah, Hz. Nûh'a, sadece kadere uygun şeyleri isteme hususundaki edebi de öğretmiştir. Zîra, ezeldeki takdire uygun olmayan her duâ, duâ edenin isteği istikametinde gerçekleşmez. "O,

¹¹⁴ Hûd, 11/45.

¹¹⁵ Sülemî, *Hakâiku't-tefsir*, 1/318.

¹¹⁶ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 2/45.

¹¹⁷ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 2/46.

¹¹⁸ Hûd, 11/46.

¹¹⁹ Baklî, *Arâisü'l-beyân*, 2/122.

¹²⁰ Hûd, 11/46.

*salih bir amel değildir*¹²¹ âyetinde onun amelinin sünnetullahaya yani ilâhî hükme uygun olmadığı ifade edilmiştir.¹²²

“O, *senin âilenden değildir!*”¹²³ âyetindeki “aile”yi akrabalık ve din bağı olmak üzere ikiye ayıran Dâye, bu âyet bağlamında ruh-nefs ilişkisini değerlendirmiştir. Burada Nûh’un üçü Müslüman biri kâfir olan çocukları olduğunu belirterek âyeti, rûhun tasarrufu altında bulunan kalp, sır, akıl ve nefse tatbik etmiştir. Nasıl ki Hz. Nûh’un üç oğlu, kendisiyle birlikte şeriat gemisine binip kurtuldu, kâfir olan ondan uzak kaldı ve helâk oldu ise, aynı şekilde ruh ile birlikte şerîata tâbi olan kalp, sır ve akıl kurtulmuştur. Nefs ise din ve şerîattan uzak kaldığından aklına güvenerek mârifeti talep etmemiştir.¹²⁴ Neticede, aklına güvenen nefis, dünya süsü ile nefsanî-hayvanî şehvetlerin fitnesi arasında boğulup gitmiştir.¹²⁵

Hz. Nûh’un oğlu Ken’ân’ın sığınacağını söylediği “dağı” akl-ı ma’âş ve fikir olarak yorumlayan Kâşânî, âkl-ı ma’âşın insanı nefis, şeytan ve tabiatın âfetlerinden kurtaracak bir yapıda olmadığını belirtir. Ona göre akl-ı meâş, insanı perdeleyerek vehme düşürür, dinden ve tevhidden uzak kalmasına neden olur. Nefsin hevâsı karşısında başarılı olamaz, bu nedenle de Hak yolu bulamayarak cismanîlik denizinde boğulur.¹²⁶

2.3.4. Tûfanın Sonu

Kur’an’da tûfan hadisesinin sonu ile alakalı olarak değerlendirilebilecek dört âyet vardır. Bunlardan Hûd 44. âyette tûfanın nasıl sonlandığı, Mü’minûn 29. âyette Hz. Nûh’un Allah’tan kendisini mübarek bir yere indirmesine dâir duâsı, Hûd 48. âyette tûfan bittikten sonra Allah’ın, Hz. Nûh ve beraberindekilere selâmet ve bereketle gemiden inmeleri hususundaki emri haber verilir.

Tûfanın son bulmasının anlatıldığı Hûd 14. âyeti¹²⁷ Baklî ve Dâye, fenâ-bekâ ve temkîn-temekkün kavramları ile te’vil etmişlerdir. Baklî,

¹²¹ Hûd, 11/46.

¹²² Baklî, *Arâisü'l-beyân*, 2/123.

¹²³ Hûd, 11/46.

¹²⁴ Dâye, *et-Te’vilâtü'n-Necmiyye*, 3/277.

¹²⁵ Dâye, *et-Te’vilâtü'n-Necmiyye*, 3/275.

¹²⁶ Kâşânî, *Te’vilât-ı Kâşânî*, 1/301.

¹²⁷ “(Sonra) “Ey toprak suyunu yut! Ey gök sen de tut!” denildi. Su çekildi; hüküm yerini buldu; gemi Cûdî’nin üzerine oturdu; “Zalimlerin topunun canı cehennem!” denildi.” (Hûd, 11/44)

tûfanın sonunda geminin dalgalar arasında yüzüp Cûdî'de karar kılmasını, seyr ü sülûkta karşılaşılan mânevî haller ile açıklamıştır. Buna göre Nûh'un gemisinin dalgalar arasında akıp gitmesi, sülûkta Hakk'ın Zât ve sıfatlarına âit mârifetlerin cereyan ettiği halleri sembolize eder. Burada nefsin sıfatları ve kuruntuları, şeytan ve vesveseleri, akıl ve onun mertebeleri her iki âlem vb. Zât ve sıfatların dışındaki her şey Zât'ta yok olmuştur. Suların çekilmesi ve geminin Cûdî'de karar kılması, mânevî yolculuğun merhalelerinde birtakım ıstıraplardan sonra vuslata ererek temkîn sıfatına sahip olmaktır.¹²⁸ Dâye'ye göre de şeriat gemisinin oturduğu dağ "temkîn" makamıdır.¹²⁹ Tufân günleri ise, âfet ve helâkin ortaya çıktığı "tekvîn" makamıdır. Bugünler geçince kurtuluşun, sebâtın ve derecelere nâil olmanın gerçekleştiği "temekkün" makamına ulaşılır.¹³⁰

Bazı sûfî müfessirler, Hz. Nûh'un "*Rabbim! Beni mübarek bir yere indir.*"¹³¹ duâsında zikredilen "mübarek yeri" "fenâ" ve "müşâhede" hali ile "sıdk" ve "kalp" makamı olarak yorumlamışlardır. Kuşeyrî, âyetten sûfnin vuslatta yaşadığı *fenâ* ve *müşâhede* hallerine dâir işâretler çıkarmış, "*mübarek bir inişi*" kişinin kendisindeki mânevî vasfın görülme kapasitesi olarak tanımlamıştır. Buna göre kurbiyetin kendisini istila ettiği kişi, daha sonra hiçbir varlık ve iz kalmayınca kadar tecellî nurlarının kuşatması altında *fenâ* bularak mübarek bir inişi gerçekleştirir.¹³² Dâye ise "*mübarek bir yer*" ifadesini, "*sıdk makamı*" olarak yorumlamıştır. Ona göre sıdk, sâlikten her hal ve makamda istenen bir seviyeyi ifade eder.¹³³ Kâşânî'ye göre "*mübarek yer*" ile kastedilen "kalp makamıdır." Onun bereketli bir yer olması, Allah Teâlâ'nın âlemleri burada cem ederek küllî ve cüz'î manaların idrakini sağlamasından dolayıdır.¹³⁴

¹²⁸ Baklî, *Arâisü'l-beyân*, 2/120.

¹²⁹ Telvîn-Temkîn: Bu iki kavram birlikte kullanılır. Telvîn, taleb ve istikamet yolunu araştırma makamıdır. Temkîn ise istikamet üzere karar kılma ve iyice yerleşme makamı. Kul yolda olduğu sürece bir hâlden diğere geçtiğinde telvîn ehlidir, Hakk'a erince temkîn ehli olur. Telvîn hal ehlinde, temkîn ise makam sahiplerinde olur. bk. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Mârifet Yayınları, 1991), 479.

¹³⁰ Dâye, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*, 3/276.

¹³¹ el-Mü'minûn, 23/29.

¹³² Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, 4/248.

¹³³ Dâye, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*, 4/290.

¹³⁴ Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşânî*, 2/67.

Kıssanın anlatıldığı Hûd 48. âyet¹³⁵ de bâzı sûfiler tarafından, müridin sülûk neticesinde ulaştığı vuslat makamı ve burada sahip olduğu fenâ halleri bağlamında te'vil edilmiştir. Baklî âyeti, sâlikin sülûk neticesinde vâsıl olduğu fenâdan sonraki bekâ halini merkeze alarak izah etmiştir. Ona göre, bu durum Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanmış ve sıfatları ile vasıflanmış olan sâlikin hakikat âleminden inmesini ifade eder. Allah'ın sıfatları ile sıfatlanan kul, O'nun azametinin saldırılarında fenâ bulmaktan kurtulur. Hz. Nûh'un bu hale ulaşması ancak Hak'â vuslatın bereketi ile gerçekleşmiştir.¹³⁶ Dâye ise âyetin "bir selâmet ve çok bereketlerle gemiden in!"¹³⁷ kısmındaki "selâm"ın "necât", "bereketler" in de "dereceler" anlamında olduğuna işâret ederek âyeti ruh ile nefsin halleri ve terbiyesi bağlamında açıklamıştır. Ona göre rûhun ve nefsin terbiyesinde, zikredilen işâretler dikkate alınarak sabretmek gerekir. Güzel sonuç ise şerîata tâbi olmak suretiyle nefsin, hevânın ve dünyanın fitnelerinden sakınan muttakilerindir.¹³⁸ Kâşânî, âyeti İbnü'l-Arabî'nin nübüvvet-velâyet görüşünü¹³⁹ esas alarak izah etmiştir. Buna göre âyette Hz. Nûh'a yapılan emir, velâyet makamının zirvesi cem' mahallinden tafsil makamı olan nübüvvet-i teşriî makamına dönmeye, vahdette kesreti müşâhedeye dâirdir.¹⁴⁰ İbn Acîbe ise âyeti, sâlikin sülûkunda yaşadığı gerilimleri, nâil olduğu ilahî ikramları ve elde ettiği halleri tasvir ederek açıklamıştır. Kalp, ilahî âleme doğru sülûka başlayıp vuslata erdiğinde ilâhî vâridatlar ve nefsanî haller peş peşe gelir. Bu durumda, aklın gitmesinden ve iptal olmasından korkulur. Nefsin teskin olması ve vâridatların da kesilmesi ile kalbin yaşadığı yoğun mânevî coşkular dengelenir. Sâlikin düşünceleri, akli muhakemesi ile dengeye kavuşur. Böylece kalp, yüce makamların şeref ve kemâlini elde eder. İbn Acîbe'nin burada akla madde ile mâna, hakikat ile şerîat arasında arabulucu ve dengeleyici bir rol verdiği görülür. O, aklın madde ile mâna (iki deniz) arasında muvazeneyi sağlayan yapısı olduğunu; hakikate hakkını verdiği gibi,

¹³⁵ "Denildi ki: "Ey Nûh! Sana ve seninle beraber olan gruplar üzerine bizden selâm ve bereketlerle gemiden in! İleride, bir süre faydalandıracağımız, sonra tarafımızdan can yakıcı bir azapla cezalandırılacak topluluklar da olacaktır." (Hûd, 11/48).

¹³⁶ Baklî, *Arâisü'l-beyân*, 2/123.

¹³⁷ Hûd, 11/48.

¹³⁸ Dâye, *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*, 3/278.

¹³⁹ İbnü'l-Arabî'nin nübüvvet-velâyet görüşüne dâir bir değerlendirme için bk. Çağfer Karadaş, "Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin İtikadı", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1)* 9/21 (2008), 88.

¹⁴⁰ Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşânî*, 1/303.

şeriatı da hakkını verdiğini vurgular.¹⁴¹ Sûfiler, mânevî yolculukta aklın noksan ve yetersizliğini dâima dile getirirler. Bu açıdan İbn Acıbe'nin burada akla, mânevî kemâlin zirvesinde dengeleyici bir rol biçmesi dikkat çekicidir.

Sonuç

İlk dönem tasavvuf klasiklerinde Hz. Nûh ve kıssasına fütüvvet, zühd, temkîn ve tevazu gibi tasavvuftaki makam ve halleri îzah ve ahlâkî birtakım meziyetlere örneklik bağlamında yer verilmiştir. İbnü'l-Arabî ile birlikte kıssanın metafizik esaslar çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Sûfî müfessirler de, Hz. Nûh'un kıssasının anlatıldığı âyetlerden velâyet ehlinin mânevî yolculuklarında yaşadığı hal ve makamlarla ilgili tecrübeler olarak değerlendirmişlerdir. Onun halini ve davet hususunda kavmine karşı gösterdiği tavrını seyr ü sülûk edenlere örnek göstermişlerdir. Onu, mârifetullah yolunu en iyi bilen, kavmine müşâhede yolunu gösteren velâyet sahibi bir peygamber olarak takdim etmişler; kavminin inkârı karşısında gösterdiği sabrı ârifler için sahip olunması gereken bir haslet olarak zikretmişlerdir. Kuşeyrî gibi bâzı sûfî müfessirler, Hz. Nûh ile Hz. Muhammed'i karşılaştırarak onun diğer peygamberlerden üstünlüğüne dikkat çekmişlerdir. İbn Acıbe, bazı velîlerin, mânevî kuvvet ve himmetinin tesiri bakımından Hz. Nûh'un meşrebi (kadem) üzere olduğunu söylemiştir. Hz. Nûh'un kavmine peygamber olarak gönderilişi, velâyet ehlinin imtihanı olarak değerlendirilmiş, bu bağlamda peygamberler ile velîler mukayese edilmiş, her birisinin Cemâl ve Celâl sıfatlarından birini taşıdığı, kavimlerini de İlâhî isimden sahip oldukları sıfata göre davette bulduklarına dikkat çekilmiştir.

Nûh kavminin inkârcı tutumu tasavvufun daima eleştiri konusu yaptığı ve nakıs olarak telakkî ettiği zâhirî bakış açısı, kibir, nefs-i emmâre ve aklın yetersizliği bağlamında açıklanmış; peygamberlere karşı gösterilen bu tavrın velîlere de gösterildiği belirtilmiştir. Hz. Nûh'un davetinden bahseden âyetlerden hareketle peygamberlerin ve velîlerin yaptığı davetin faydasız olmasının nedenleri üzerinde durulmuş, mesele "ezelî şekâvet" ve "istidât" ile açıklanmıştır. Diğer sûfilerden farklı olarak Kâşânî, Hz. Nûh'un, inkârcuların helâki için yaptığı duâyı onların zâhirine bakarak verdiğini düşünmüş ve bunu,

¹⁴¹ İbn Acıbe, *el-Bahru'l-medîd*, 2/534.

genelleyici bir anlayış sonucunda varılan bir karar olarak değerlendirmiştir.

Nûh'un gemisi ve tûfan hâdisesi de sûfî müfessirler tarafından seyr ü sülûk nihayetinde yaşanan hallerle irtibatlandırılmıştır. Nûh'un gemisi şerîat, kalp ve fikre benzetilerek ilgili âyetler, sülûkta karşılaşılan mânevî haller ile ilişkilendirilmiştir. Nûh'un gemisine binenleri Dâye, ruhun sıfatları olan kalp ve sır ile nefsin övülen ve yerilen sıfatları olarak açıklamıştır. İbn Acîbe ise şerîat-hakikat, hikmet-kudret, his-mâna, cisimler-ruhlar, mülk-melekût ilimleri şeklinde izah etmiştir. Tûfanın meydana gelmesi, geminin denizde yüzmesi, Nûh'un oğlunun tûfanda boğulması ve geminin karaya oturmasından bahseden âyetler de ilâhî hakikatler, seyr ü sülûk, ruh-nefs ilişkisi, akıl-fikir, fenâ-bekâ gibi tasavvufî kavramlara işâret olarak görülmüştür. Tûfanın başlamasının bir işâreti olarak zikredilen "tandırın kaynaması"na en orijinal yorumu Tüsterî yapmıştır. O, bunun Tûfân'ın başlamasına bir alamet kılınmasından, Muhammedî nurun varlığın kaynağı olmasına bir işâret çıkartmış ve âyeti Nur-ı Muhammedî anlayışı çerçevesinde yorumlamıştır. Sülemî gibi bâzı sûfîler, Hz. Nûh'un kendisine inanmayan oğlu için yaptığı duâyı "inbisât" halinde gerçekleşmiş ve karşılık bulmamış bir yakarış olarak telakkî etmişlerdir. Hz. Nûh'a yapılan öğüdü, mâsivâyâ iltifat etmekten havâtırlarını korumaları ve iradelerini Hakk'a teslim etmeleri hususunda bütün havâs ehline yapılmış bir uyarı olarak değerlendirmişlerdir. Tûfan sonrası Nûh'un gemisinin Cûdî'de karar kılmasından fenâ fillaha, tahalluka, ruhun ve nefsin terbiyesine, kalp ve sıdk makamına dâir işâretler istinbât edilmiştir. Diğer sûfîlerden farklı olarak Kâşânî, ilgili âyetleri vahdet-i vücûd anlayışı çerçevesinde yorumlamış ve bu durumu nübüvvet-i teşriî ile ilişkilendirmiştir.

Netice itibarıyla Kur'an'da Hz. Nûh kıssası bağlamında zikredilen âyetler, sûfî müfessirler tarafından meşreplerine uygun olarak tezkiye ve tasfiye bağlamında kalp, ruh ve nefis gibi latîfelerin özellikleri ve ihtiva ettiği fonksiyonlar çerçevesinde seyr ü sülûkta karşılaşılan mânevî haller ve makamlarla irtibatı kurularak yorumlanmıştır. Bu açıdan sûfîler, Hz. Nûh'un kıssasında verilmek istenen mesajın ehli tasavvuf tarafından nasıl anlaşılması gerektiğini yaptıkları yorumlarla ortaya koymuşlardır. Ayrıca Hz. Nûh ve kıssasındaki diğer unsurlarla tasavvufî kavramlar arasında irtibatlar kurmak sûretiyle bu

kavramların peygamberlerin hayatlarından referanslarını da göstermişlerdir.

Kaynakça

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1988.
- Aclünî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-hafa ve müzili'l-ilbâs 'ammâ iştehera 'ala'n-nâs*, thk. Yusuf b. Mahmûd el-Hâc Ahmed, 2 Cilt. Mektebetül-'İlmi'l-Hadis, ts.
- Akkaya, Veysel. *Şeyhi Ekber İbn Arabî'de İdris Peygamber: Semavi Kutub-Hakimlerin Piri*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2010.
- Bakî. *Arâisü'l-beyân fi hakâiki'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Ferid el-Mizyadî, 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008.
- Başer, Hacı Bayram. "Doğru Düşünmenin Aracı Olarak Nefis Terbiyesi: Tasavvufta Akıl-Kalp Karşıtlığının Anlamı Üzerine". *Sabah Ülkesi, Üç Aylık Kültür-Sanat ve Felsefe Dergisi*, 55 (Nisan 2018), 66-69.
- Bursevî, İsmâil Hakki. *Rûhu'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân*. thk. Abdüllatif Hasan Abdurrahman. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 4. Baskı, 2018.
- Coşkun, İbrahim. *İslâm Düşüncesinde İnkâr Problemi*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2. Baskı, 2014.
- Erkaya, Mahmut Esat. "İşâri Yorumlarda Nuh Kıssası". 1. *Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi Bildiriler Kitabı*. ed. Hayrullah Kahya. 99-107. Elazığ: Asos Yayınları, 2018.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid. *İhyâu ulûmi'd-dîn*. thk. Heyet. 9 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2011.
- Güneş, Hüseyin. "Temel İslâm Tarihi Kaynaklarında Geçen İbn Abbas Rivâyetleri Bağlamında Nuh Tufanı". *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri*. ed. Hamdi Gündoğar vd. 33-43. İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Harman, Ömer Faruk. "Nuh". *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/224-227. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Hücvîrî. *Keşfü'l-mahcûb*. çev. İsmâil Abdülhâdî Kandil. 2 Cilt. Kahire: el-Meclisü'l-A'lâ Li's-Sekâfe, 2007.
- İbn Acibe. *el-Bahru'l-medid fi tefsiri'l-Kur'âni'l-mecid*. thk. Ömer Ahmed er-Râvî. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Baskı, 2002.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddin. *Fusûsu'l-hikem*. thk. Mahmut Erol Kılıç – Abdürrahim Alkış. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddin. *el-Fütühâtü'l-Mekkiyye*. thk. Ahmed Şemsüddin. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.
- Karadaş, Cağfer. "Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin İtikadı". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1)* 9/21 (2008), 67-94.
- Kâşânî, Abdürrezzâk. *Te'vilât-ı Kâşânî* [Muhyiddin İbnü'l-Arabî. Tefsîru İbnü'l-Arabî. ed. Semir Mustafa Rebab. 2 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi Tûrâsi'l-'Arabî, 2001.]

- Kuşeyrî, Abdülkerim b. Bevâzin. *Letâifu'l-îşârât*. thk. Abdullatif Hasan Abdurrahman. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Baskı, 2007.
- Konuk, Ahmed Avni. *Fusûsu'l-hikem Tercüme ve Şerhi*. hzl. Mustafa Tahralı - Selçuk Eraydın. 4 Cilt. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 4. Baskı, 2005.
- Köksal, Asım. *Peygamberler Tarihi*. 2 Cilt. Ankara: TDV Yayınları, 2014.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. *Mesnevî*. çev. Veled İzbudak. 6 Cilt. İstanbul: Meb Yayınları, 3. Baskı, 1995.
- Necmeddîn-i Dâye. *et-Te'vilâtu'n-Necmiyye*. thk. Ahmed Ferid Mizyâdî. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009.
- Sa'lebî. *Arâisu'l-mecâlis*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Sülemî, Muhammed b. Hüseyin. *Hakâiku't-tefsîr*. thk. Seyyid İmran. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- Sülemî, Muhammed b. Hüseyin. *Kitâbü'l-fütüvve*. thk. İhsan Zünnûn es-Sâmîrî - Muhammed Abdullah el-Kadhân. Ammân: Dâru'r-Râzî, 1422/2001.
- Şeker, Necmeddin. "Hz. Nuh (as) ile İlgili Hadislerin Değeri ve Yorumu". *III. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*. ed. Oktay Belli. 504-511. İstanbul: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, 2011.
- et-Taberî, Muhammed b. Cerir. *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. 'Abdullah Abdülmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001.
- Tek, Abdürrezzak. "İbnü'l-Arabî'yi Müdâfaa Amacıyla Kaleme Alınan Fetvâlar". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2)* 23/10 (2009). 281-282.
- Tüsterî, Sehl b. Abdullah. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Taha Abdurrauf Sa'd - Sa'd Hasan Muhammed Ali. Kahire: Dâru'l-Harem Li't-Türâs, 2004.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Mârifet Yayınları, 1991.
- Uludağ, Süleyman. "Mârifet". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/54-56. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Uludağ, Süleyman. "Ma'rifetü'n-nefs". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/56-57. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Uludağ, Süleyman. "Akıl". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/246-247. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Yaşaroğlu, M. Kamil. "Nüh Süresi". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/231. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.